

KAPITTEL 2

Politiske aksjoner i Norge: Hvilken rolle spiller organisasjonene?

Kristin Strømsnes

Universitetet i Bergen

Steinar Gjerde

Universitetet i Bergen

Abstract: In this chapter, we analyze protests and demonstrations in Norway in the period between 1983 and 2016. The aim is to shed light on the role of different kinds of civil society organizations in the protest channel, and the relationship that exist between political and civic engagement. The analysis presented stem from two original datasets. The first one is built on the national assembly's own archive, where legal protests and demonstrations outside the assembly building are recorded. The second dataset is built on the compilation of recorded protests in Norway's largest newspapers, *Aftenposten* and *Verdens Gang*, and contains both legal and illegal protests carried out in Oslo or in other parts of Norway. We find a vibrant protest channel where a host of political and social issues are presented through various protest activities, and where a broad variety of organizations play an important role in organizing and executing demonstrations and protests. Even though there is evidence of informal networks and private initiatives that organize protests, the main bulk of activities are carried out by formal organizations. Hence, a limited amount of protests are considered spontaneous and unorganized.

Keywords: civic engagement, protests, social movements, civil society organizations, Norway, demonstrations

Sitering av denne artikkelen: Strømsnes, K., & Gjerde, S. (2018). Politiske aksjoner i Norge: Hvilken rolle spiller organisasjonene? I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 31–62). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.45.ch2>
Lisens: CC BY-NC 4.0

Innledning

I studier av kollektiv handling er det vanlig å skille mellom politisk og sivilt engasjement. Mens politisk engasjement handler om aktivitet som har til hensikt å påvirke politikken som føres enten lokalt, nasjonalt eller internasjonalt, viser sivil engasjement til frivillig aktivitet for å hjelpe andre, oppnå et offentlig gode eller løse konkrete problemer i samfunnet (Verba, Schlozman & Brady, 1995). Mens sivil engasjement blir forbundet med verdier som altruisme, uegennytte og engasjement for andre, forbindes politisk engasjement med interessekamp og protest. På samme måte blir deltakelse i politiske aksjoner og i frivillige organisasjoner ofte sett på som to uavhengige fenomener, og det har lenge vært et dypt skille innenfor faglitteraturen mellom studier av frivillig organisering og av politiske aksjoner og sosiale bevegelser (se Henriksen & Svedberg, 2010; Eliasoph, 2013). I dette kapitlet viser vi at de to fenomenene er tettere koblet sammen enn det dette skillet i faglitteraturen kan gi inntrykk av.

Temaet for kapitlet er hvilken rolle organisasjonene spiller innenfor aksjonskanalen. Vi er altså primært interessert i å studere *hvilke aktører* det er som står bak aksjonene i Norge. Er det enkeltpersoner og spontane aksjonsgrupper eller mer tradisjonelle organiserte interesser som står bak? Hvilke organisasjoner er det i så fall snakk om, og på hvilken måte tar de aksjonskanalen i bruk? I mindre grad handler kapitlet om enkeltindividers deltakelse i aksjoner eller om omfanget av eller det konkrete innholdet i aksjonene og endringene i dette over tid (se f.eks. Strømsnes & Selle, 2014 og Helle & Matos, 2018 for slike diskusjoner). Det er også i dette kapitlet de fysiske aksjonene vi studerer, og ikke den typen internettbaserte aksjoner som diskuteres i flere av de andre kapitlene i boken.

Kapitlet bygger på to originale datasett. Det første av disse tar utgangspunkt i tillatelser gitt av Stortingets eiendoms-, sikkerhets- og serviceavdeling til å gjennomføre aksjoner og markeringer på plassen utenfor Stortinget (Eidsvoll's plass) i perioden 1996–2016. Dette materialet dekker lovlige aksjoner, det vil si aksjoner som det er søkt om, og som Stortinget har gitt tillatelse til. Aksjonene er geografisk, og i de aller fleste

tilfeller politisk, knyttet til Stortinget som institusjon.¹ Det andre materialet omfatter aksjoner som er omtalt i Aftenposten eller VG i perioden fra 1983 til 2015. Dette materialet inkluderer både lovlige og ulovlige aksjoner, aksjoner som finner sted også andre steder i Oslo enn foran Stortinget, i tillegg til aksjoner andre steder i landet som er av såpass omfang og interesse at riksdekkende Oslo-baserte aviser skriver om dem. De to datasettene er ulike, men i kombinasjon utfyller de hverandre og bidrar til å gi et bilde av aksjonskanalen i Norge. I tillegg til disse to datasettene refereres det til data fra European Social Survey (ESS) for å gi bakgrunnsinformasjon om omfanget av aksjonsdeltakelse i Norge sammenliknet med det som er situasjonen ellers i Europa.

Innenfor en norsk kontekst har det vært gjort lite forskning på politiske aksjoner, og vi vet relativt lite om hvordan politiske aksjoner oppstår, og hvem det er som står bak dem. Det meste av den forskningen som har vært gjort på politiske aksjoner i Norge, har handlet om individuell aksjonsdeltakelse og variasjoner i denne (Olsen & Sætren, 1980; Togeby, 1989, 1993; Strømsnes, 2003). En har også studert enkeltaksjoner (som Alta-aksjonen eller Mardøla-aksjonen; f.eks. Parmann, 1980, Gleditsch, Hartmann, Naustdalslid, 1971), enkeltorganisasjoners bruk av aksjonskanalen (f.eks. Kielland, 2017) eller kjennetegn ved protesthendelser (Kjellman, 2007). Når vi her retter søkelyset eksplisitt mot *organisasjonene* som står bak aksjonene, representerer det en ny tilnærming innenfor et felt der vi så langt har lite kunnskap.

Kapitlet starter med en gjennomgang av teoretiske forventninger om sammenhengen mellom aksjonskanalen og organisasjonskanalen før vi, etter å ha diskutert datamaterialet og tilnærmingen vår, presenterer det empiriske bildet som materialet viser oss, og diskutere organisasjonenes rolle innenfor aksjonskanalen med bakgrunn i dette. Siden det er snakk om et datamateriale som for en stor del blir presentert her for første gang, legges det også vekt på å beskrive hvordan materialet er bygd opp, og diskutere fordeler og ulemper ved de metodiske valgene som er tatt.

¹ Som vi skal se, er det en rekke aktører som er aktive innenfor aksjonskanalen. Selv om ikke alle har et eksplisitt politisk budskap, kan det argumenteres for at det ligger en politisk kobling i det å legge markeringen til plassen foran stortingsbygningen.

Organisasjoner, aksjoner og frivillighet

Nye utviklingstrekk knyttet til økende globalisering, individualisering og digitalisering blir ofte antatt å lede i retning av at den kollektive organiseringen står svakere nå enn den gjorde tidligere. Parallelt har man også registrert en nedgang i tradisjonelle former for politisk engasjement, som valgdeltakelse og partimedlemskap. Det pekes på at samfunnsborgerne ønsker en mindre forpliktende deltakelse og i større grad engasjerer seg fra sak til sak og over et kortere tidsrom (f.eks. Dalton, 2006; Norris, 2002; jf. også innledningskapitlet til denne boken). Bildet som gis, er dermed at det politiske engasjementet nå i større grad handler om en flyktig og mindre forpliktende nettverkstilkobling, der individet spontant engasjerer seg for en kortere periode i et tema som er viktig der og da. Dette engasjementet leder ikke nødvendigvis til at en forplikter seg over tid, eller til lojalitet til en organisert gruppe og det den står for. Politiske aksjoner blir ofte tolket innenfor slike rammer, der aksjonsdeltakelse blir forstått som en form for engasjement som skjer ad hoc – knyttet til en bestemt sak, ofte over en kort tidsperiode og uten at det trenger å stå en tung organisering bak (se Olsen & Sætren, 1980).

På den annen side er det lite som tyder på at politiske aksjoner skjer frikoblet fra den organiserte delen av sivilsamfunnet. Selv om en sosial bevegelse ikke kan reduseres til organisasjonene som er en del av bevegelsen, spiller organisasjonene en svært viktig rolle for sosiale bevegelser, og dermed også i politiske aksjoner. For å gjennomføre aksjoner trengs det normalt et apparat som fordeler oppgaver, og en komité som tar seg av alt fra paroler og diskusjon av virkemiddelbruk til kontakt med presse og samarbeidspartnere. Samtidig kan aksjonene være et viktig virkemiddel for organisasjonene, ikke bare for å gi uttrykk for det organisasjonen står for, og søke politisk innflytelse, men også for å rekruttere og mobilisere medlemmer og sympatisører. Ikke minst innenfor vårt system er det grunn til å anta at organisasjonene spiller en sentral rolle. Organisasjonene i Norge har tradisjonelt hatt en viktig politisk rolle, og ikke vært de frakoblede, lokale problemløserne som man kan se beskrevet i mye av litteraturen, inkludert i Verba et al. (1995) klassiske skille mellom politisk og sivil engasjement.

Selv om politiske aksjoner antas å ha fått større appell, er det langt fra snakk om et nytt fenomen. Særlig på 1960-tallet fikk de politiske aksjonene en oppblomstring, med nye krav og nye uttrykksmåter, og som gjorde at mange begynte å snakke om dette som en «ny» form for politisk engasjement (Bjereld & Demker, 2018). På denne tiden oppsto det en rekke nye sosiale bevegelser som tok i bruk aksjonskanalen som sin viktigste arena. Disse bevegelsene var ofte løst organisert, uten noen fast organisasjonsstruktur, og de befant seg ofte på siden av det «normale», representative systemet. Konfliktnivået var høyt, og en prøvde å oppnå innflytelse gjennom å bruke aksjonskanalen til å tiltrekke seg makthavernes eller mediernes oppmerksomhet. Etter hvert har imidlertid politiske aksjoner gått fra å regnes som en ukonvensjonell form for politisk deltakelse, en deltakelsesform primært for de som ikke så lett slipper gjennom de mer etablerte innflytelseskanalene, til å inngå som en del av det ordinære demokratiske deltakelsesrepertoaret (Barnes & Kaase et al., 1979; Meyer & Tarrow, 1998; Lindekilde & Olesen, 2015).

Fra å tradisjonelt ha blitt forstått som noe som oppstår spontant og med grunnlag i omfattende frustrasjon og misnøye i befolkningen (f.eks. Gamson, 1975), blir politiske aksjoner og protester altså i økende grad sett som en normal og rasjonell del av politikken; de har blitt en del av rutinepolitikken. Det snakkes i den sammenheng også om at de politiske aksjonene har blitt profesjonalisert og institusjonalisert, og at vi i økende grad har sett fremvekst av det som blir betegnet som «movement societies» (Meyer & Tarrow, 1998; Soule & Earl, 2005; Quaranta, 2017). I det ligger det at politiske aksjoner har blitt vanligere, de tas i bruk av et langt større spekter av politiske aktører og for en rekke ulike formål. Mens en tidligere gjerne forbant politiske aksjoner med spontane protesthandlinger utført av frustrert ungdom på utsiden av det politiske systemet, ligger det i forestillingen om «Movement societies» at det nå oftere er etablerte organisasjoner som står bak. Dette antas videre å ha en modererende effekt på aksjonene.

I kontrast til denne beskrivelsen opplever vi parallelt en utvikling der en stadig større del av aksjonsdeltakelsen og protestaktiviteten skjer på internett, og vi har sett en forskyvning fra tradisjonell kollektiv handling til det som Bennett og Segerberg (2013) kaller konnektiv handling.

Innenfor denne tilnærmingen blir organisasjonenes rolle i organisering av aksjoner og protest mindre viktig fordi nettverkene som er avgjørende for deltakelse, nå friere kan kommunisere direkte gjennom åpne sosiale plattformer på internett. I dette kapitlet skal vi imidlertid konsentrere oss om de fysiske aksjonene, mens ulike former for internettbasert organisering vil bli grundigere analysert i andre kapitler i boken.

Hvilken rolle spiller organisasjonene?

Forskningen på politiske aksjoner kan grovt deles inn i tre hovedtilnærminger (Quaranta, 2017). Den første tilnærmingen er den individbaserte forskningen som studerer trender og variasjoner i individuell deltakelse i protestaksjoner. Denne er som regel basert på surveydata, og inkluderer forskning på motivasjon for deltakelse, deltakelsesressurser og endringer i omfanget av deltakelse. Den andre tilnærmingen studerer sosiale bevegelser og aksjonsgrupper, og er ofte konsentrert om kjennetegn og strategier knyttet til konkrete bevegelser og nettverk med vekt på hvordan den politiske konteksten gir ulike mulighetsstrukturer for sosiale bevegelser. Man ser gjerne her for seg at det eksisterer en omvendt kurvlineær sammenheng mellom hvor åpent eller lukket et politisk system er, og grad av politisk protest, der en finner mindre innslag av politiske aksjoner både i svært lukkede og i svært åpne systemer (Eisinger, 1973). Den siste tilnærmingen er forskningen som tar utgangspunkt i ulike protesthendelser, gjerne basert på nyhetskilder, og som studerer hva som kjennetegner politiske aksjoner, og hvordan dette eventuelt har endret seg over tid. I vår studie vil vi bruke elementer fra alle disse tilnærmingene, men med hovedvekt på den siste, der vi bruker event-data til å undersøke den rollen organisasjonene spiller innenfor aksjonskanalen.

Når man studerer protestdeltakelse på individnivå, blir medlemskap og aktivitet i ulike typer organisasjoner sett på som en ressursvariabel på linje med variabler som utdanning og inntekt. Den internasjonale faglitteraturen viser at medlemskap i sivilsamfunnsorganisasjoner korrelerer sterkt med deltakelse i direkte aksjoner, og at organisasjonstilknytning er viktig for å rekruttere deltakere (Somma, 2010; Lim, 2008). Det finnes flere eksempler på studier som avdekker dette mønsteret, både i USA og

i Europa. Av de klassiske amerikanske studiene kan man trekke fram Freedom Summer-prosjektet (McAdam, 1986; McAdam & Paulsen, 1993), der man kontrollert for andre individnivå-variabler fant en positiv sammenheng mellom deltakelse i høyrisikoaksjoner og tilhørighet til organisasjoner. Analyser på 2000-tallet avdekket det samme mønsteret i USA, på tvers av etniske og religiøse grupper, for eksempel i Fitzgerald og Spohns (2005) studie av afroamerikanske grupper, Martínez' (2005) studie av latinamerikanske grupper og McVeigh og Sikkinks (2001) studie av religiøst aktive protestanter.

Innenfor en europeisk kontekst finner vi den samme positive sammenhengen i studier av Los Indignados i Spania og Italia etter protestene i kjølvannet av finanskrisen (della Porta, Mosca & Parks, 2015), blant de politiske undergrunnsgruppene i London og i den engelske Occupy-bevegelsen (Deel & Murray-Leach, 2015) og blant polske aktivister under protestene mot ny abortlov i 2016 (Korolczuk, 2016). I nyere asiatiske studier viser også analyser av demokratiprotestene i Hongkong at man finner en tydelig sammenheng mellom villighet til å delta i protester og tilknytning til ulike grupper og organisasjoner i sivilsamfunnet (Cheng, 2016).

At personer som tar del i aksjoner, i større grad enn andre innehar organisasjonsmedlemskap, er med andre ord ikke overraskende. Dette er også en sammenheng vi finner innenfor norsk kontekst, som for eksempel i Olsen og Sætrens klassiske studie fra den første maktutredningen, der de demonstrerte hvordan de som var aktive i aksjonskanalen, også var aktive gjennom de andre kanalene for politisk innflytelse, inkludert organisasjonskanalen (Olsen & Sætren, 1980).

Medlemskap i ulike typer uformelle grupper og etablerte organisasjoner fungerer med andre ord ofte som rekrutteringsnettverk for kollektiv handling (della Porta & Diani, 2006). I tillegg er organisasjonene viktige som diskusjons- og nettverksarenaer, og som organiseringsplattformer for fysiske aksjoner. De er også instrumentelle i prosessen med å knytte andre institusjoner eller aktører til arbeidet slik at en aksjon kan gjennomføres i praksis. Dette ser vi både i studier av sosiale bevegelser på 1960- og 70-tallet (Johnson, 1983; Gerlach, 1999) og i studier av moderne aksjoner som i London i regi av Occupy-bevegelsen (Deel & Murray-Leach, 2015).

Et klassisk eksempel som illustrerer viktigheten av organisasjoner og organisatorisk tilknytning til andre institusjoner, finner vi i USA på 1970-tallet. Amerikanske funksjonshemmede ønsket å rette søkelyset mot sin situasjon og den manglende tilgangen til sivilsamfunnet på grunn av sine handicap. I flere byer forsøkte man å organisere sit-ins og demonstrasjoner, men aksjonene ble svært kortvarige. Bevegelsen manglet organisatorisk støtte og samarbeidspartnere hos sentrale sivilsamfunnsorganisasjoner, og hadde ikke bygd en organisasjonsplattform som kunne forvalte budskapet eller koordinere innsatsen (Johnson, 1999). Dermed forvitret aksjonen etter bare noen timer i Denver og San Fransisco, mens man holdt ut i et par dager i Los Angeles. I Green Bay fungerte derimot aksjonen på et helt annet nivå. Her hadde man fått hjelp av det amerikanske Blindeforbundets organisasjon, samtidig som offentlige etater gjennom Blindeforbundet knyttet seg til aksjonen. Organisasjonen fungerte da som koordinator på bakken for aksjonistene, og samtidig som en forvalter og koordinator av støtte fra øvrige sivilsamfunnsorganisasjoner og politiske institusjoner (Freeman & Johnson, 1999).

Et nyere eksempel er organisasjonsbygging og reetablering av sivilsamfunnsorganisasjoner som del av kampen mot den nye polske abortloven. Her etablerte man nye organisasjoner fra grunnen dersom man manglet dem, eller man knyttet til seg organisasjoner man hadde jobbet sammen med tidligere. Dermed ble prosessen for kvinnebevegelsen å skape nye organisasjoner og å knytte seg til eksisterende foreninger. Også politikere og politiske partier forsøkte å knytte seg til aksjonen, men på grunn av stor mistillit til politikere og staten generelt ble slike forsøk holdt på en armlengdes avstand (Korolczuk, 2016). De kontekstuelle rammene aksjonene foregår innenfor, er med andre ord av stor betydning.

Aksjonsdeltakelse i Norge

Det vi studerer i dette kapitlet, er sammenhengen mellom aksjonskanalen og organisasjonskanalen i Norge; en ganske annen kontekst enn det polske eksempelet ovenfor. Hvordan fungerer aksjonskanalen i et land som Norge, der vi finner høy grad av organisering og et nært forhold mellom organisasjonene og det offentlige? Er det slik at det politiske

engasjementet blir kanalisert via organisasjonene og inn i politikken gjennom ulike korporative ordninger, og at det i mindre grad er behov for politiske aksjoner på utsiden av dette systemet? Og betyr det i så fall at organisasjonene i mindre grad engasjerer seg i ulike former for markeringer i det offentlige rom? Eller vil et åpent politisk system som det norske være åpent også for politiske protester fra ulike organiserte og uorganiserte grupper i samfunnet?

Om vi tar utgangspunkt i individdata, er omfanget av aksjonsdeltakelse relativt høyt i Norge. European Social Survey (ESS), som er blitt gjennomført i en rekke europeiske land annethvert år fra 2002 til 2016, viser at mellom 7 og 11 prosent av de spurte i Norge sier at de har deltatt i en lovlig offentlig demonstrasjon i løpet av de siste tolv månedene (online analyse, European Social Survey 2018). Det har ikke vært noen økning i andelen over tid, verken når vi ser på data fra Norge eller på de samlede ESS-dataene. Andelen som deltar blant nordmenn, ligger 1–4 prosentpoeng over gjennomsnittet, og dermed på nivå med Tyskland. Nivået ligger på den annen side et godt stykke under det som vi finner i Spania (16–34 prosent) og Frankrike (11–17 prosent), mens en rekke østeuropeiske land, samt Nederland, utmerker seg med lav deltakelse i offentlige demonstrasjoner.

Også blant de nordiske landene ligger Norge relativt høyt, bare forbigått av Island (15–27 prosent). Lavest ligger Finland, der en svært liten andel av befolkningen sier at de har deltatt i offentlige demonstrasjoner de siste tolv månedene (under 4 prosent). Både Danmark og Sverige ligger jevnt over litt under nivået i Norge (4–9 prosent), men i Sverige har andelen økt betraktelig siden 2010, og er nå på linje med nivået vi finner i Norge.

Ikke bare på individnivå (enkeltindividers engasjement), men også på organisasjonsnivå (organisasjonenes engasjement), kan det være gode grunner til å anta at nivået er høyt i Norge. Norge har tradisjonelt vært kjennetegnet av stor grad av kollektiv organisering, der alt som har blitt sett på som viktig, også har vært organisert. Organisasjonenes muligheter for politisk innflytelse har også vært svært gode innenfor et politisk system som i stor grad har vært åpent og lydhørt overfor ulike organiserte interesser (Klaussen & Selle, 1995; Enjolras & Strømsnes, 2018; Grendstad,

Selle, Strømsnes & Bortne, 2006). Det finnes også en rekke formelle og institusjonaliserte ordninger der organiserte grupper kan påvirke de politiske beslutningene gjennom å bli tatt med på råd, konsultert i viktige saker og bedt om å gi sine uttalelser. Samtidig har det vært et lavt konfliktnivå mellom borger og stat, og et liberalt syn på politiske aksjoner. Man kan kanskje si at det norske politiske systemet åpner opp et eget mulighetsrom for organisasjonene til å benytte seg av aksjonskanalen. Dette vil ha betydning for hvilken type organisasjoner vi kan forvente å finne her, for eksempel at det antakelig er snakk om et langt større spenn enn bare utpregede «politiske» organisasjoner. Videre er det naturlig å anta at det er sammenheng mellom organisering og hvilke aksjonsformer som tas i bruk, der mer omfattende demonstrasjoner antakelig krever en høyere grad av organisering enn mindre krevende punktdemonstrasjoner, der hendelsen er begrenset i tid og rom og det ofte er færre aktører involvert.

Data og tilnæringsmåte

Eidsvollss plass utenfor Stortinget er en sentral arena for demonstrasjoner i Norge, på samme måte som områder foran parlamenter er det i mange andre land (Strømsnes & Selle, 2014). Ikke bare er dette et område som er åpnet opp for demonstrasjoner og markeringer, men aksjoner er også noe som Stortinget oppfordrer til. I Stortingets undervisningsmaterieell rettet mot videregående skole fremheves for eksempel viktigheten av politisk deltakelse gjennom demokratiets mange deltakelseskanaler: «Bruk stemmeretten ..., ta kontakt med politikere ..., bli medlem av et parti ..., gå til aksjon ..., meld deg inn i en organisasjon ..., bruk mediene ...» (Stortinget, 2018a). Om aksjoner heter det videre at «[k]larer du å få med deg mange mennesker på aksjonen, og særlig hvis [du] greier å få media til å dekke saken, øker sjansene for at du blir hørt av politikerne på Stortinget eller lokalt – der du bor» (Stortinget, 2018b). Politiske aksjoner blir med andre ord fremhevet som en viktig og legitim del av det norske demokratiet. Dette forteller ikke så rent lite om den åpenheten som eksisterer i det norske systemet, og som står i klar kontrast til tendensen i litteraturen om aksjoner og sosiale bevegelser til å peke på fremmedgjøring og

konflikt som de viktigste faktorene for å forklare hvorfor politiske aksjoner oppstår (Strømsnes, 2018).

Adgangen til Eidsvolls plass er imidlertid regulert, og for å aksjonere lovlig her må man på forhånd ha søkt Stortingets eiendoms-, sikkerhets- og serviceavdeling om tillatelse til å holde en markering. Det første datamaterialet vi skal bruke i dette kapitlet, bygger nettopp på disse søknadene, der vi med utgangspunkt i brevjournalen til Eiendoms-, sikkerhets- og serviceavdelingen har registrert alle tillatelser som er gitt til å holde markeringer og demonstrasjoner på Eidsvolls plass i perioden fra 1996 til 2016.² I alt inkluderer materialet 4495 markeringer og demonstrasjoner i denne perioden, noe som betyr at det stort sett gjennomføres én politisk markering foran Stortinget hver eneste hverdag året rundt (se også Stortinget, 2017). De hendelsene som er inkludert i materialet, er hendelser som kan klassifiseres enten som markeringer eller arrangementer, eller som demonstrasjoner. Det er altså ikke bare protestaksjoner det handler om, men ulike markeringer der målet er å formidle et budskap til et publikum som befinner seg enten på innsiden eller på utsiden av stortingsbygningen, til politikerne eller til offentligheten. Kommersiell bruk av plassen, idrettsarrangementer (f.eks. Sentrumsløpet) og filminnspillinger og TV-opptak er ikke inkludert.

Vi baserer materialet på hvordan Stortinget selv har klassifisert hendelsene i sine journaler, og har i kodingen av materialet brukt Stortingets egne betegnelser på aktiviteten. De skiller her mellom «Markering eller arrangement», «Stand», «Punktmarkering», «Demonstrasjon», «Punktdemonstrasjon, streik, sultestreik», «Demonstrasjonstog» og «Lys, fakkeltog og fanemarkering». Mens de tre førstnevnte primært handler om å formidle et standpunkt eller budskap, vil de fire siste i større grad inneholde et element av protest. Det er imidlertid vanskelig å trekke absolutte skiller her siden materialet sier lite om det konkrete innholdet i aksjonene. Materialet inneholder også langt mer enn det vi vanligvis tenker på som politiske aksjoner. Særlig er begrepet «markering» som Stortinget opererer med, et

2 Takk til Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen for støtte til innsamling og registrering av dette materialet, og til Stortingets eiendoms-, sikkerhets- og serviceavdeling for å ha stilt det til disposisjon.

vidt begrep. En «markering» kan være alt fra en informasjonsstand til en folkesamling som forsøker å overbevise publikum og politikere i en sak. Det trenger ikke å ha noe element av protest i seg, men det kan også ha det.³

Den informasjonen som materialet gir oss, omfatter ellers slike ting som tidspunkt for markeringen, aksjonsform og hvem det er som står bak markeringen. Vi har i tillegg kodet hvorvidt det er enkeltpersoner eller organisasjoner som står bak søknadene, og hvilke organisasjoner det er snakk om der det er organisasjoner som står bak. Organisasjonene er kodet med utgangspunkt i The International Classification of Non-profit Organizations (ICNPO) og tilpassingen av dette klassifikasjonsskjemaet til norske forhold (Sivesind, 2012).⁴

Selv om materialet gir oss en god oversikt over markeringer rettet mot Stortinget, og hvilke aktører det er som benytter denne arenaen for å fremme synspunktene sine og drive påvirkningsarbeid, inkluderer det ikke alt som gjennomføres av aksjoner i Norge. Materialet er begrenset både når det gjelder lokasjon (Eidsvolls plass), og ved at det bare inkluderer lovlige aksjoner.⁵ Det er også sparsomt med informasjon i dette materialet om det konkrete innholdet i aksjonene. Vi supplerer derfor materialet med en annen datakilde, der vi baserer oss på informasjon om politiske aksjoner slik det fremkommer i de største norske avisene.

Den vanligste kilden å benytte for innsamling av data om politiske aksjoner er mediedekning av enkelthendelser (event-data) (se f.eks. Rucht, Koopmans & Neidhard, 1999; Kriesi, Koopmans, Duyvendak & Giugni, 1995; Mikkelsen, 2002). I det andre datamaterialet som vi skal

3 Det er eksempler i materialet på at organisator søker om tillatelse til å arrangere en aksjon eller en demonstrasjon, og at Stortinget i sitt svar godkjenner «markeringen». I 2012 endres dessuten systemet for journalføring, slik at det kun er markert at henvendelsen er «besvart». Det gjør at vi etter dette tidspunkt må basere klassifiseringen på hvilken betegnelse søker selv har brukt (men som kan være vel så presis som den Stortinget benytter).

4 The International Classification of Non-profit Organizations (ICNPO) er klassifikasjonssystemet for frivillige organisasjoner som anbefales i *FNs Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts*, og som også brukes i norsk statistikkproduksjon på området, f.eks. undersøkelsene om frivillig innsats (se Henriksen, Strømsnes & Svedberg, 2019), i det norske satellittregnskapet for frivillige organisasjoner og i Brønnøysundregisterets frivillighetsregister.

5 Dessverre gir ikke materialet mulighet til å si noe sikkert om omfanget av, og hvilke, søknader som blir avslått, men vi vil anslå det til å være en svært liten andel. De få avslagene som er registrert i materialet, dreier seg stort sett om at plassen allerede er opptatt.

benytte, har vi brukt denne tilnærmingen, der vi har registrert ulike former for politiske demonstrasjoner i Norge basert på to sentrale mediekilder i perioden 1983–2015.⁶ Materialet er bygd opp med utgangspunkt i Retrievers digitale nyhetsarkiv, der vi har brukt Aftenposten og VG som kilder, og «demonstr*» som søkestreng. Dette har resultert i et datamateriale som inkluderer 2088 hendelser i det aktuelle tidsrommet, ofte med flere avisartikler som kilde for hver hendelse (høyeste verdi er 26, gjennomsnittsverdien er 1,44).⁷ Det er altså også her, som i materialet som omhandler markeringer på Eidsvolls plass, *hendelser* som er registrert og som utgjør analyseenhetene i materialet, selv om typen hendelser som inkluderes, er ulik. Mens materialet basert på Stortingets brevjournal inkluderer et bredt spekter av lovlige markeringer, inkluderer materialet basert på mediekilder både lovlige og ulovlige demonstrasjoner, og hendelsene handler mer eksplisitt om protest. Det er i begge tilfeller primært snakk om «outsider»-taktikker (f.eks. protester, demonstrasjoner, sivil ulydighet og voldelige aksjoner) i motsetning til «insider»-taktikker (f.eks. underskriftslistor, brevskriving og bruk av rettsvesenet) (se Soule og Earl, 2005), selv om det også kan være snakk om en kombinasjon av virkemidler (f.eks. en demonstrasjon som ender i en overlevering av underskriftslistor til en statsråd).

Aftenposten og VG er valgt som kilder i oppbyggingen av dette datasettet. Det er snakk om landets to største aviser, den ene en abonnementsavis og den andre en tabloidavis, som begge har elektronisk arkiv tilbake til 1983. Det kan innvendes at det er to Oslo-baserte riksaviser, noe som medfører at aksjoner som finner sted i andre byer og lokalsamfunn rundt om i landet, ikke vil være dekket inn i like stor grad som aksjoner som skjer i Oslo. Det er i tillegg snakk om to aviser som politisk heller mot høyre (selv om det bare er for Aftenposten at dette offisielt er

6 Vi har mottatt støtte til innsamling og koding av dette materialet fra Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen, prosjektet 'Stortingets historie 1964–2014', samt Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

7 Kjellman (2007) bruker i sitt arbeid en tilnærming som er beslektet med den som vi bruker her, med Aftenposten som kilde og NTB som kontroll. Han bruker imidlertid litt andre søkeord enn det vi gjør (aksjon, demonstrasjoner og opptøyer), og datamaterialet hans går kun frem til 2003. Norge var også involvert i et europeisk prosjekt som registrerte protesthendelser i 28 europeiske land i perioden 1980–1995 (Francisco, udatert).

tilkjennegitt), noe som også kan ha betydning både for hvorvidt hendelser dekkes, og hvordan de omtales. Begge disse faktorene må tas med i betraktningen når materialet tolkes. Ideelt sett hadde det vært ønskelig å ta med flere avisilder, inkludert region- og lokalaviser og aviser innenfor et bredere politisk spekter, men dette er noe som tilgjengelige ressurser har satt begrensninger for.

Bakgrunnen for valg av tidsrom er at 1983 er det året Retriever startet sitt digitale nyhetsarkiv.⁸ Søkestrengen som er brukt i oppbyggingen av materialet («demonstr*»), er valgt fordi den har vist seg godt egnet til å fange opp det fenomenet vi er interessert i, sammenlignet med andre mulige søkeord som «protest», «aksjon» og «aksjonisme». Samtidig gir søkestrengen naturligvis også en rekke treff som ikke omhandler politiske aksjoner. Alle treff har derfor blitt gjennomgått manuelt, der bare de som faktisk omhandler politiske aksjoner, er registrert og kodet. I tillegg til den kvantitative kodingen av materialet er også alt materialet samlet i et arkiv som gjør det mulig å mer substansielt studere de hendelsene som inngår, og som gir grunnlag for en dypere forståelse enn det kvantitative materialet alene.

Slike event-data er en god kilde for å kunne si noe om konkrete protestaksjoner og andre hendelser, men både på grunn av utvalgsskjevheter (selection bias) og skjevheter i avisenes beskrivelse av hendelsene (information bias) vil de ikke gi noe absolutt bilde av det som skjer i aksjonskanalen (Earl, Martin, McCarthy & Soule, 2004; Jenkins & Maher, 2016). Denne typen event-data vil alltid være preget av nyhetskildenes prioriteringer. Utvalget av aksjoner i materialet vil være styrt av hva media til enhver tid finner det interessant å rapportere om (og hvilke andre nyhets hendelser som skjer samtidig), og vil derfor ikke gi noe nøyaktig bilde av alle hendelser som finner sted. Det er også nærliggende å anta at det vil være en overrepresentasjon av aksjoner som tilfredsstillt journalismens nyhetskriterier, ved at de omhandler noe man tror vil være av nasjonal

8 Strømsnes og Selle (2014) analyser demonstrasjoner rettet mot Stortinget tilbake til 1964, basert på data fra Aftenpostens arkiv lagret på mikrofilm for perioden før 1983. Vi har likevel her valgt å konsentrere oss om det digitale arkivet, noe som har gjort søkearbeidet lettere og datainnsamlingen mer lik over tid. I stedet har vi valgt å utvide datamaterialet med en ekstra datakilde (VG), og inkludere aksjoner rettet mot andre institusjoner enn Stortinget.

interesse, er nytt, konfliktfullt og involverer kjente personer (Allern, 2001). Dette gjør at en for eksempel vil forvente en overrepresentasjon av store aksjoner og av voldelige aksjoner. Som vi skal komme tilbake til, vil heller ikke mediematerialet alltid være så nøyaktig i angivelsen av hvem det er som står bak aksjonene. I tillegg er det ikke utenkelig at medias oppfatning av hva som har nyhetsverdi og er verdt å gi spalteplass, er noe som har endret seg over tid.⁹ Det vil dermed være vanskelig å vite sikkert om endringer i omfanget av aksjoner og innholdet i disse skyldes faktiske endringer eller endringer i hva som gis mediedekning. Dette legger visse begrensninger for hvilke slutninger det er mulig å trekke basert på materialet.

Selv om det er mange aksjoner med i det datamaterialet som vi benytter her, er det også viktig å være klar over at materialet langt fra dekker alle de aksjonene som har funnet sted i Norge i det aktuelle tidsrommet.¹⁰ Sammenligner vi med datamaterialet som viser markeringer på Eidsvolls plass, så fanger dette opp over tre ganger så mange hendelser som materialet basert på mediedekning. På den annen side inkluderer materialet basert på Stortingets brevjournal et langt større spenn av hendelser, fra informasjons- og folkeopplysningsvirksomhet til protestaksjoner og demonstrasjoner. Vi vil imidlertid argumentere for at også den første typen påvirkningsarbeid er en viktig del av aksjonskanalen. Det blir for enkelt, slik for eksempel Rucht (1998, s. 34) gjør, å si at det kun er protester som de største medieaktørene rapporterer om, som er relevante siden det er disse som har mulighet for å oppnå offentlig oppmerksomhet og, eventuelt, politisk innflytelse.

En annen innvending med relevans for det vi studerer her, er at materialet basert på søknader til Stortinget, på bakgrunn av selve søknadsprosessen, antakelig vil tendere til å overrapportere andelen aksjoner som det står organisasjoner bak, mens materialet basert på

9 Dette er nært relatert til diskusjonen om den sosiale konstruksjonen av virkeligheten. Se f.eks. Gamson, Croteau, Hoynes & Sasson (1992).

10 Unntaksvis inkluderer også materialet enkelte aksjoner som har funnet sted utenfor landets grenser, der norske organisasjoner har deltatt i større mønstringer i utlandet (totalt 14 hendelser). Eksempler er fredsbevegelsen i Norge, som drar til Tyskland for å demonstrere for fred i påskeferien i 1984, eller sjøfolk som demonstrerer mot staten eller eget rederi utenfor norske konsulat og ambassader.

mediekilder vil tendere til å underrapportere det. Vi vil likevel argumentere for at de to datakildene vi har utfyller hverandre og, selv om de ikke alltid kan gi oss helt eksakte tall, kan bidra til å gi oss bedre innsikt i aksjonskanalen i Norge. Materialet dekker et langt tidsrom og et betydelig antall aksjoner innenfor dette tidsrommet. De to datakildene er ikke direkte sammenlignbare, men gir oss ulike innfallsvinkler til samme fenomen. Nettopp dette er også noe som har vært etterlyst i studier av politiske aksjoner (Quaranta, 2017). La oss gå over til å se hva materialet forteller oss.

Hvem står bak markeringene på Eidsvolls plass?

Eidsvolls plass utenfor Stortinget er, som vi har sett, en sentral arena for politiske markeringer i Norge, med om lag én markering hver eneste hverdag året rundt (Stortinget, 2017). Analysen av hvem det er som søker om å avholde slike markeringer, viser også et stort spenn, alt fra grupper i klar opposisjon til rådende oppfatninger i samfunnet (som Blitz, Gateavisa og Sian) til grupper som også er vel representert på innsiden av stortingsbygningen (som de enkelte partienes stortingsgrupper). Blant de mer kuriøse søknadene i materialet er Foreningen for syriske kurdere, som søker om å få arrangere sultestreik utenfor Stortinget over en femdagersperiode i 2010, riktignok begrenset hver dag til mellom klokken 13.00 og 17.00 (innvilget), og nynazister som søker om tillatelse til å markere Rudolf Hess' dødsdag utenfor Stortinget i 2000 (søknad oversendt Oslo politidistrikt, der den ifølge VG (2000) ble avslått «fordi tid og sted ikke passer»).

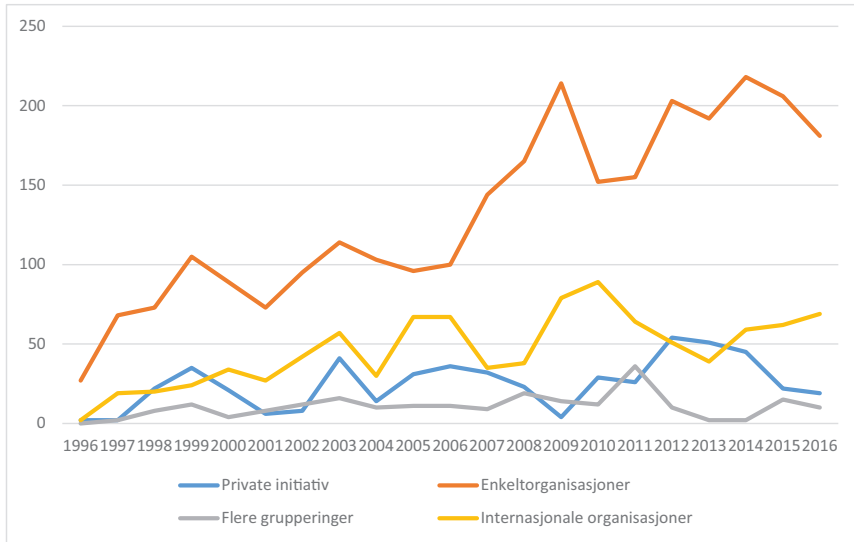
I Stortingets protokoll over innvilgede søknader om markeringer på Eidsvolls plass registreres det hvem som er ansvarlig for markeringen (søker), som kan være både enkeltpersoner og organisasjoner. Vi er her interessert i hvorvidt det primært er organisasjoner som søker om å få gjennomføre denne typen markeringer – og eventuelt hvilke organisasjoner – eller om dette er en kanal for mer spontane markeringer arrangert på initiativ fra enkeltpersoner og mer uformelle nettverk.¹¹ Vi finner at det i

11 Det kan naturligvis alltid diskuteres når noe har såpass faste rammer at det kan kalles en organisasjon. Det organisasjonsbegrepet vi opererer med her, er vidt. Alt som er oppført med et organisasjonsnavn, er kodet som en organisasjon, uten at det er stilt krav om grad av

62 prosent av tilfellene er norske enkeltorganisasjoner som står bak søknadene, i fem prosent av tilfellene er det snakk om flere grupperinger eller organisasjoner som søker sammen, mens det i 22 prosent av tilfellene er internasjonale organisasjoner som står bak. Bare i 12 prosent av tilfellene er det enkeltpersoner eller mer uformelle nettverk som står som søker. Selv om dette materialet antakelig tenderer til å overrapportere omfanget av organisasjoner (jf. diskusjonen om data i forrige avsnitt), tyder det likevel på at organisasjonene spiller en sentral rolle innenfor aksjonskanalen i Norge, og at aksjonskanalen langt fra er så spontan og uorganisert som mye av litteraturen antyder.

I tillegg til omfanget av aksjoner som det står organiserte interesser bak, finner vi en del interessante trekk når vi over tid studerer antallet aksjoner som ulike typer aktører står bak (Figur 2.1). For det første finner vi at det har vært en økning i denne typen markeringer i løpet av den perioden vi ser på, fra godt under 100 aksjoner årlig de første årene til rundt 300 i året i slutten av perioden. For det andre er det også tydelig at det er enkeltorganisasjoner som står for det meste av denne veksten. Dette kan indikere at aksjonsformen i dag krever mer organisering og ressurser enn det som var vanlig tidligere (se også Strømsnes & Selle, 2014, s. 481), noe som stemmer godt overens med litteraturen om utvikling i retning av et «bevegelsessamfunn» («movement society», se Meyer & Tarrow, 1998; Soule & Earl, 2005). I tillegg ser vi at ulike internasjonale organisasjoner oftere har markeringer foran Stortinget nå enn det som var tilfellet i begynnelsen av den perioden vi ser på, noe som også stemmer godt med hva en ville forvente.

organisasjonsstruktur eller profesjonalisering, mens alle personnavn er kodet som privatperson. Det er usikkert hvilke implikasjoner dette har for omfanget av organisasjoner i materialet. Det kan være snakk om privatpersoner som søker på vegne av en organisasjon, men som dermed blir kodet som privatperson, og det kan være oppgitt et organisasjonsnavn som gir grunnlag for koding som organisasjon, men der dette mer har karakter av å være et formål eller slagord enn en organisasjon i egentlig forstand. Omfanget av det første vet vi lite om, mens vi vil karakterisere omfanget av det siste som relativt lite. I de fleste tilfellene er det tydelige organisasjoner som står bak søknadene.

Figur 2.1: Markeringer foran Stortinget - hvem står bak?

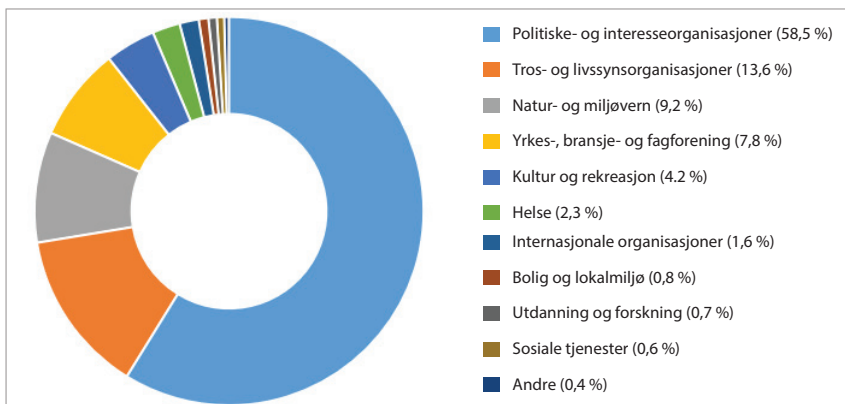
Data: Register over markeringer på Eidsvoll's plass 1996–2016

Hvilken type organisasjoner er det som tar i bruk aksjonskanalen på denne måten? ICNPO-klassifiseringen er bygd opp med en hovedinndeling der det skilles mellom 12 organisasjonskategorier, og en underinndeling innenfor hver av disse kategoriene. De 12 hovedkategoriene som det opereres med, er (1) Kultur og rekreasjon, (2) Utdanning og forskning, (3) Helse, (4) Sosiale tjenester, (5) Natur- og miljøvern, (6) Bolig og lokalmiljø, (7) Politiske- og interesseorganisasjoner, (8) Legater og fremme av frivillighet, (9) Internasjonale organisasjoner, (10) Tros- og livssynsorganisasjoner, (11) Yrkes-, bransje- og fagforeninger og (12) Andre.

Som man kunne forvente, er det i de aller fleste tilfellene snakk om politiske organisasjoner og interesseorganisasjoner som avholder markeringer utenfor Stortinget (59 prosent), noe som understreker dette som en arena for politisk ytring og påvirkningsarbeid. I tillegg til denne dominerende gruppen av organisasjoner er også tros- og livssynsorganisasjoner (14 prosent), miljø- og naturvernorganisasjoner (9 prosent) og yrkes-, bransje- og fagforeninger (8 prosent) godt representert innenfor aksjonskanalen (Figur 2.2). Mens de to sistnevnte her er som forventet, er det overraskende at en såpass stor andel av organisasjonene som er aktive på denne arenaen, befinner seg innenfor tros- og livssynsfeltet.

Dette indikerer at plassen foran Stortinget antakelig i like stor grad er en arena der aktiviteten er rettet utover, mot forbipasserende publikum, som en arena der aktiviteten er rettet innover, mot de politiske makthaverne.

Om vi ser nærmere på de politiske organisasjonene og interesseorganisasjonene, så opererer ICNPO-klassifiseringen med tre underkategorier: «Interesseorganisasjoner», «Juridisk rådgivning» og «Politiske organisasjoner». Under Interesseorganisasjoner skilles det videre mellom «Organisasjoner for personer med nedsatt funksjonsevne og syke», «Rettingstighets- og støttearbeid», «Organisasjoner som arbeider for samfunnsendring» og «Organisasjoner for innvandrere og etniske grupper». Vi finner svært mange organisasjoner som, gitt denne inndelingen, klassifiseres som interesseorganisasjoner, og særlig gjelder det organisasjoner som driver med rettighets- og støttearbeid (slike ting som yringsfrihet, menneskerettigheter, likestilling eller rettigheter for innsatte, fattige, bostedsløse, papirløse eller rusmisbrukere) (20 %) samt organisasjoner for innvandrere og etniske grupper (11 %).¹² Det som i klassifikasjonsskjemaet er kategorisert som politiske organisasjoner (f.eks. politiske partier), er også godt representert på Eidsvolls plass (8 %).

Figur 2.2: Hvilken type organisasjon står bak markeringene?

Data: Register over markeringer på Eidsvolls plass 1996–2016

12 Organisasjoner som arbeider for etniske grupper i andre land, som Palestinakomiteen eller Med Israel for fred, er her klassifisert som Rettighets- eller støttearbeid, mens organisasjoner som arbeider for innvandrere og etniske grupper i Norge, er klassifisert som Organisasjoner for innvandrere og etniske grupper. Rene kulturorganisasjoner som arbeider for å bevare en etnisk gruppes kultur og tradisjon, faller inn under Kunst- og kultur.

Hvis vi går mer konkret inn i materialet og ser på hvilke organisasjoner det er som utmerker seg som særlig aktive på denne arenaen, er det tre typer organisasjoner som trer frem. Det er for det første religiøse grupperinger, som blant annet benytter Eidsvolls plass til forkynnervirksomhet og torgmøter, for det andre innvandrersorganisasjoner (diaspora), der markeringene ofte handler om situasjonen i hjemlandet, og, til slutt, mer tradisjonelle norske organisasjoner, særlig innenfor rettighetsarbeid eller miljø- og dyrevern.

Det er spesielt én organisasjon som klart utmerker seg i materialet, og det er Menigheten Pilgrimsfolket. Denne organisasjonen, som karakteriserer seg selv som «en fri, uregistrert og evangelisk menighet» (Pilgrimsfolket, 2018a), har holdt mer enn 170 markeringer utenfor Stortinget i den perioden vi ser på, og mye tyder på at dette først og fremst inngår som en del av foreningens forkynnervirksomhet (evangelisasjon). Foreningen skriver blant annet følgende på hjemmesiden sin: «Vi ønsker på mange måter å nå ut til mennesker med det glade budskap. Blant annet pleier vi å ha torgmøter. Da tar vi med instrumenter og høyttalere, og synger og vitner om Jesus. Vi får mulighet å samtale med mennesker, og det knyttes ofte nye kontakter» (Pilgrimsfolket, 2018b). En annen grupping innenfor samme segment er Jesus Revolution, en organisasjon med røtter tilbake til Jesus-bevegelsen på 1970-tallet og som spesielt driver forkynnervirksomhet rettet mot ungdom. Denne organisasjonen har holdt om lag 90 markeringer foran Stortinget i perioden vi ser på, mens Jesus Church, som også retter forkynnerarbeidet sitt spesielt mot ungdom, har holdt om lag 50 markeringer. I tillegg til disse evangeliske retningene finner vi at nyreligiøse buddhistisk-inspirerte trosretninger, som Foreningen for Falun Dafa og Foreningen for Falun Gong, er svært aktive. Materialet sier lite om hva markeringene holdt av disse gruppene dreier seg om (i hovedsak klassifisert som «stand»). Norsk forening for Falun Dafa har imidlertid lenge vært engasjert i arbeidet for å stoppe den brutale forfølgelsen av personer som praktiserer Falun Gong i Kina, så det er nærliggende å anta at det her handler om politisk mer enn religiøst påvirkningsarbeid.

I den andre hovedgruppen av organisasjoner, innvandrersorganisasjonene, er det også enkelte organisasjoner som klart utmerker seg. Det

gjelder særlig Foreningen for beboere og pårørende i Ashraf (Irak), som har holdt mer enn 180 markeringer i perioden. Generelt utmerker både det iranske og det irakiske miljøet i Norge seg, ikke bare med et stort antall aksjoner og markeringer, men også med et vell av ulike organisasjoner og grupperinger. Blant de mest aktive aktørene på Eidsvolls plass finner vi Den iranske flyktningeforeningen i Norge, Den iranske akademikerens forbund, Det iranske konstitusjonelle parti, Irakiske opposisjoner i Norge, Irans arbeider-kommunistiske parti, Iransk konverterte, Iran-solidarity og Solidarisk bevegelse for demokrati og frihet i Iran, i tillegg til ulike kurdiske grupper, som Free life party of Kurdistan og Kurdistan Kulturforening. Av andre innvandrergupper finner vi både det tamilske og det afghanske miljøet godt representert med markeringer av ulike slag. Dette bildet av at ulike innvandrergupper er svært aktive på denne arenaen, samsvarer også med det Strømsnes og Selle (2014) finner i sin studie. Det internasjonale engasjementet har hele tiden vært en viktig del av det som skjer i aksjonskanalen i Norge, men et sentralt utviklingstrekk er at ulike innvandrergupper i større grad har tatt i bruk aksjonskanalen for å protestere mot forhold i hjemlandet. Dette er et tydelig trekk også i det materialet vi ser på her.

Av de mer tradisjonelle norske organisasjonene utmerker NOAH – for dyrs rettigheter seg, med nesten 100 markeringer i perioden, og Natur og Ungdom, med rundt 70 markeringer. Også organisasjoner som Besteforeldrenes klimaaksjon, Bestemødre for fred, Amnesty International, Redd Barna og PRESS – Redd Barna Ungdom har et høyt aktivitetsnivå. Som vi kunne se ut fra Figur 2.2, finner vi imidlertid et vidt spenn av organisasjoner representert også innenfor kultur- og rekreasjon, utdanning og forskning, helse og sosiale tjenester samt bolig og lokalmiljø. Det er her snakk om organisasjoner som man kanskje ikke i første omgang ville forventet var særlig aktive innenfor aksjonskanalen, i alle fall ikke om man har en strikt forståelse av politiske aksjoner som protest. Dette forteller også noe om den statusen politiske aksjoner og markeringer har i Norge, som en kanal for politisk ytring som er åpen og tilgjengelig for de fleste grupperinger, og som også blir benyttet av svært ulike grupper og interesser i samfunnet til å formidle hva de står for, og til å rekruttere støttespillere til arbeidet sitt.

De aller fleste markeringer utenfor stortingsbygningen er av Stortinget klassifisert som «Markering eller arrangement» (75 %) eller «Stand» (8 %). Dette må ses på som rolige og lite konfliktfulle markeringer, der hovedhensikten er å spre et budskap. Bare om lag 14 prosent av markeringene er klassifisert som enten en demonstrasjon, en punktdemonstrasjon / streik / sultestreik, et demonstrasjonstog eller en lys-, fakkeltog eller fanemarkering. Det er ikke noe tydelig mønster i hvilke markeringer det står organiserte interesser bak, og hvilke som er arrangert av enkeltpersoner og uformelle nettverk. Når det er snakk om demonstrasjonstog, er det imidlertid ofte flere grupperinger som står bak, mens internasjonale organisasjoner utmerker seg når det gjelder punktdemonstrasjoner, streik eller sultestreik. Vi skal ved hjelp av det andre datamaterialet vårt se nærmere på de ulike formene for politisk protest.

Hvem står bak de politiske aksjonene, og hvilken aksjonsform bruker de?

Det andre datamaterialet, som omhandler politiske demonstrasjoner omtalt i Aftenposten eller VG i perioden 1983–2015, inkluderer både lovlige og ulovlige aksjoner, aksjoner som er rettet ikke bare mot Stortinget, men også mot andre politiske institusjoner, og aksjoner både i Oslo og andre steder i landet. Er det det samme bildet som viser seg her?

Når vi ser på hvilke aktører det er som står bak aksjonene, finner vi et noe større innslag av private initiativ og uformelle nettverk i dette materialet enn når utgangspunktet var Stortingets brevjournal. Dette er ikke så unaturlig, siden materialet med utgangspunkt i Stortingets brevjournal er bygd opp med utgangspunkt i en søknadsprosess. I tillegg er det ofte slik at media ikke gir nøyaktig informasjon om hvilke organisasjoner eller aktører som står bak når de skriver om politiske aksjoner. Eksempelvis vil det i avismaterialet ofte stå at «En gruppe iranere demonstrerte ...», uten å angi hvilken konkret organisasjon det er snakk om, og det blir dermed kodet som en uformell gruppe. Vi finner likevel også i dette materialet at det står organisasjoner bak en betydelig andel av aksjonene. I 38 prosent av tilfellene har vi registrert at det er en nasjonal organisasjon som står bak initiativet, i 18 prosent av tilfellene at det er flere

organisasjoner som står bak, mens det i 3 prosent av tilfellene er snakk om internasjonale organisasjoner, inkludert norske underavdelinger av slike. I 41 prosent av tilfellene har aktørene som står bak, blitt klassifisert som et uformelt nettverk eller privat initiativ. Dette materialet gir dermed i større grad et bilde av at det som skjer innenfor aksjonskanalen, er bygd opp rundt løse organiserte aksjonsgrupper. Det er også oftere registrert «flere grupperinger» i dette materialet, mens det sjeldnere er snakk om internasjonale organisasjoner. Det er uansett verdt å merke seg at det for 59 prosent av aksjonene er registrert at det er en eller flere organisasjoner som står bak.

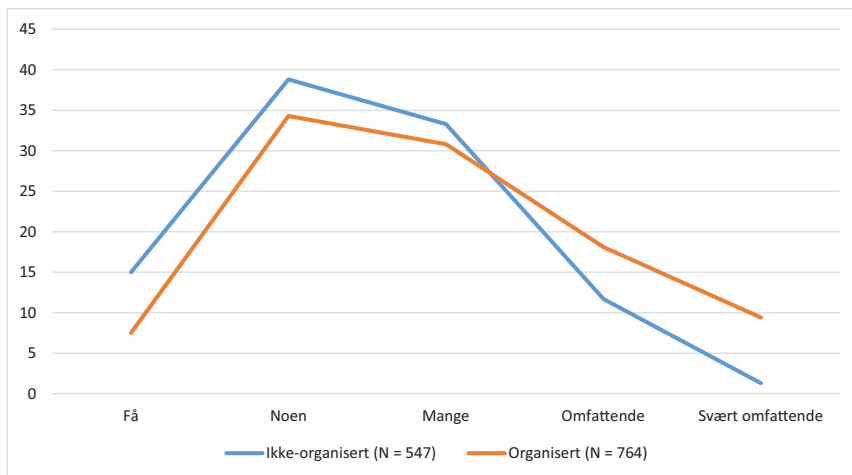
Også i dette materialet er det, naturlig nok, politiske organisasjoner og interesseorganisasjoner som dominerer når det er snakk om organisasjoner. Av de 825 hendelsene der det har vært mulig å klassifisere organisasjonen som står bak, faller 59 prosent innenfor denne kategorien (samme andel som i Stortings-materialet). Vi finner også mange innenfor kategoriene Yrkes-, bransje- og fagforening og Miljø- og naturvern (begge 16 prosent), mens Tros- og livssynsorganisasjonene ikke er like markante i dette materialet som i Stortings-materialet (3 prosent, på samme nivå som Utdanning og forskning og Internasjonale organisasjoner). Som eksempler på særlig aktive grupperinger innenfor aksjonskanalen slik det fremstår i dette materialet, kan nevnes Blitz, Natur og Ungdom og Greenpeace.

Imidlertid finner vi også i dette materialet et svært stort spenn av organisasjoner. På samme måte er spennet av tematikker stort, og også her finner vi at aksjonskanalen ikke bare brukes til å gi uttrykk for protest, men i minst like stor grad til å formidle et mer allment standpunkt til politikere og publikum. Det aksjoneres både i tilknytning til større internasjonale politiske hendelser og mindre lokale politiske saker, der fordelingen er omtrent lik mellom lokale/regionale, nasjonale og internasjonale spørsmål (henholdsvis 34, 36 og 30 prosent). Når vi skiller mellom aksjoner som det står organiserte grupper bak, og aksjoner som er basert på uformelle grupper og private initiativ, finner vi at de typiske problematikene der organiserte grupper dominerer, er spørsmål som handler om tariff, arbeidsmiljø og arbeidsvilkår, samt miljø- og vernesaker, noe som spiller at organisasjonene innenfor disse områdene er svært aktive innenfor

aksjonskanalen. Når demonstrasjonene omhandler tema knyttet til tariff, arbeidsmiljø og arbeidsvilkår, samt miljø- og vernesaker, finner vi at det langt sjeldnere er uorganiserte grupper og private initiativ som står bak. På den andre siden er det vanligere å finne uformelle grupper og private initiativ bak aksjoner som handler om skoletilbud, bedriftsnedleggelse eller nedleggelse av sykehus og aldershjem, altså protester knyttet til opplevde endringer og utfordringer i lokalsamfunn rundt i landet. Det er også generelt slik at de uorganiserte initiativene langt oftere handler om lokal problematikk, mens det oftere er organiserte interesser som står bak når det er snakk om nasjonale og internasjonale problemområder. Demonstrasjoner gjennomført med utgangspunkt i private initiativ og uformelle nettverk handler i 45 prosent av tilfellene om lokale eller regionale spørsmål, i 30 prosent av tilfellene om nasjonale spørsmål og i 25 prosent av tilfellene om internasjonale spørsmål. Til sammenligning handler demonstrasjoner gjennomført av enkeltorganisasjoner eller grupper av organisasjoner i 26 prosent av tilfellene om lokale eller regionale saker, i 40 prosent av tilfellene om nasjonale spørsmål og i 34 prosent av tilfellene om internasjonale spørsmål.

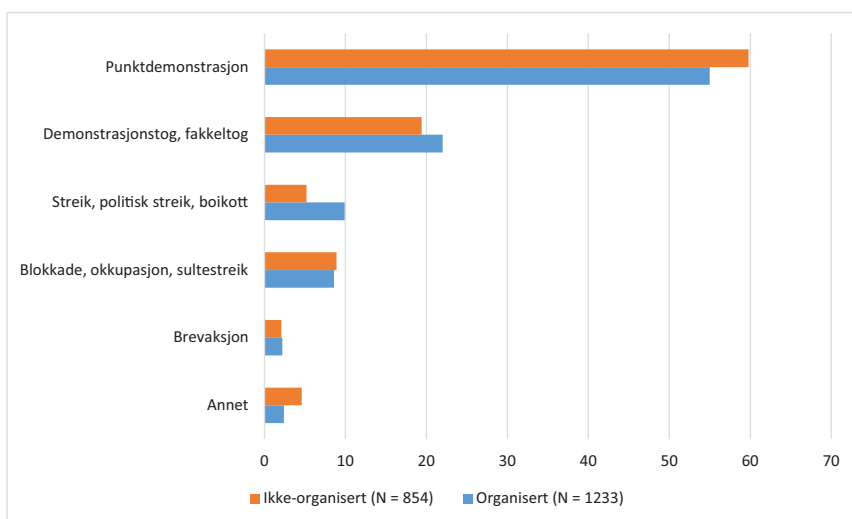
I tillegg til å være mer lokalt orientert er aksjonene basert på uformelle grupper og private initiativ ofte mindre omfattende målt i antall deltakere. Når vi skiller mellom aksjoner der antallet deltakere enten beskrives eller tallfestes som «få» (1–10), «noen» (10–100), «relativt mange» (100–1000), «omfattende» (1000–10 000) eller «svært omfattende» (10 000+), ser vi tydelig hvordan de mest omfattende aksjonene i større grad enn de som er mindre omfattende, er koblet til et organisasjonsapparat (Figur 2.3). Vi ser også at de fleste organisasjoner i Norge enten er relativt små, med mellom 10 og 100 deltakere, eller med relativt mange (mellom 100 og 1000) deltakere. Demonstrasjoner med mer enn 1000 deltakere er sjelden.

Den absolutt vanligste formen for politisk aksjon i Norge er punktdemonstrasjonen; en kortvarig markering som skjer på et bestemt sted og på et bestemt tidspunkt. Hele 57 prosent av hendelsene som er registrert, har form av å være en punktdemonstrasjon. Den typiske punktdemonstrasjonen gjenspeiles også i virkemidler som plakater, bannere, slagord, taler og appeller (90 % av alle aksjonene inneholder denne typen virkemidler).

Figur 2.3: Antall deltakere, prosent

Data: Demonstrasjoner omtalt i Aftenposten eller VG, 1983–2015

Figur 2.4: Valg av aksjonsform – organisert/uorganisert

Data: Demonstrasjoner omtalt i Aftenposten eller VG, 1983–2015

Punktdemonstrasjonen er en aksjonsform som benyttes noe oftere av uformelle grupper og nettverk enn av organiserte grupper (Figur 2.4). Derimot er demonstrasjonstog og fakkeltog samt streik, politisk streik og boikott aksjonsformer som krever en noe større grad av organisering, og det er vanligere her at det er organiserte grupper som står bak

aksjonene. Alt i alt er det imidlertid snakk om små forskjeller. Når det gjelder de mer ytterliggående virkemidlene og hendelser på grensen til sivil ulydighet, som blokade, okkupasjon og sultestreik, er det likt fordelt mellom organiserte og uorganiserte initiativ. Også når vi ser på forskjeller i intensitet og voldsbruk, er det små forskjeller mellom aksjoner som det står organiserte grupper bak, og aksjoner initiert av uformelle grupper og private initiativ, og vi finner lite støtte for hypotesen om at organisasjoner spiller en modererende og konfliktdempende rolle innenfor aksjonskanalen. Dette er kanskje heller ikke så rart når vi tar i betraktning noen av de organisasjonene som har vært mest aktive innenfor aksjonskanalen i perioden vi ser på.

Oppsummering og diskusjon

I dette kapitlet har vi diskutert organisasjonenes rolle i aksjonskanalen i Norge ut fra to originale datasett. Begge datasettene er bygd opp med utgangspunkt i protesthendelser, og vi har i analysen spesielt vært opptatt av hvilke aktører det er som står bak disse hendelsene, og på hvilken måte de tar aksjonskanalen i bruk. Vi finner at omfanget av politiske markeringer og aksjoner i Norge er høyt, og det er også en relativt høy andel nordmenn som sier at de har deltatt i demonstrasjoner. Norge er altså ikke bare kjennetegnet av en omfattende frivillig sektor, men også av omfattende aktivitet innenfor aksjonskanalen. Som vi har vist i dette kapitlet, er det ikke slik at de to kanalene opererer frikoblet fra hverandre.

Mens materialet basert på Stortingets brevjournal gir inntrykk av at det i hovedsak er organisasjoner som står bak politiske markeringer og aksjoner i Norge, viser materialet basert på mediedekning et større innslag av uformelle nettverk og private initiativ. Sannheten ligger trolig et sted midt imellom, ettersom det i Stortings-materialet antakelig er en tendens til at omfanget av organisasjoner overrapporteres, og det i mediematerialet er en tendens til at omfanget av organisasjoner underrapporteres. Hovedinntrykket er likevel at bare en begrenset del av det som foregår innenfor aksjonskanalen, fremstår som uorganisert og spontant, og at planlegging, tilrettelegging og gjennomføring av aksjoner og markeringer i de fleste tilfeller krever organisatoriske ressurser. Uavhengig av om

det er organisasjoner eller private initiativ som står bak aksjonene, ser de også i stor grad ut til å bruke samme «regelbok», der det raskt bygges opp et apparat som fordeler oppgaver. En komité danner ofte grunnlaget for selve aksjonen, der alt fra paroler, pressekontakt, samarbeidspartnere og virkemidler blir diskutert og vedtatt.

Organisasjonene spiller flere roller i gjennomføringen av aksjoner. I enkelte tilfeller er de aktive planleggere og organisatorer, i andre tilfeller fungerer de som informasjonshub for individuelle initiativ, der organisasjonenes ressurser og nettverk brukes til å skape et forum for interaksjon mellom aktørene. Organisasjonenes tyngde legges dessuten til en aksjon gjennom offentlig støtte til et initiativ i media. Det er heller ikke helt uvanlig at det er private initiativ og uformelle nettverk som starter en aksjon, som deretter blir tilknyttet eller kooptert av en organisasjon eller utvikler seg mot å selv bli en organisasjon. Refugees Welcome, som diskuteres i kapittel 6 i denne boken, er et eksempel på dette.

Når det gjelder organisasjonene som er aktive på aksjonsarenaen, finner vi disse innenfor en rekke organisasjonsfelt, alt fra trossamfunn og innvandrersorganisasjoner til fagforeninger og miljøvernorganisasjoner. Vi finner kontroversielle grupper, grupper i opposisjon til det bestående og grupper i konflikt med hverandre, men vi finner også et bredt spekter av ulike typer sivilsamfunnsorganisasjoner. For organisasjonene er aksjonskanalen en arena der de kan synliggjøre arbeidet sitt, spre informasjon om hva de står for, og rekrutterer nye støttespillere, uten at det er noe som går på bekostning av deltakelse i ulike korporative ordninger. Vi har ikke sett en utvikling der organisasjonene har blitt mindre viktige over tid, snarere er det tvert imot. Ulike organiserte interesser ser i økende grad ut til å stå bak de politiske aksjonene og markeringene, i alle fall når vi ser på markeringene som Stortinget har gitt tillatelse til. Dette kan antyde en utvikling i retning av et «bevegelsesamfunn». Det er snakk om et åpent politisk system som ikke bare tillater aksjoner, men som sågar åpent inviterer til det. Mulighetsrommet organisasjonene har til å benytte seg av aksjonskanalen er med andre ord stort.

Vi har også sett hvordan plassen foran Stortinget ikke bare er et sted for politiske aksjoner, men også for informasjonsspredning og meningsytring i bred forstand. Dette blir ikke minst illustrert ved et betydelig

innslag av tros- og livssynsorganisasjoner som markerer seg foran Stortinget, og som velger nettopp denne arenaen for å gi uttrykk for budskapet sitt. Vi fant også et stort omfang og et bredt spenn av innvandrersorganisasjoner som engasjerer seg i aksjonskanalen, og ikke minst i spørsmål som omhandler situasjonen i eget hjemland. Generelt sett ser det også ut som om ulike internasjonale organisasjoner har blitt viktigere over tid.

Ikke bare er det et vidt spekter av organisasjoner representert, det er også en rekke aksjonsformer og virkemidler som tas i bruk, selv om det aller meste av det som skjer i aksjonskanalen, går fredelig for seg, og det bare i sjeldne tilfeller er snakk om voldsbud. Dette er tilfellet både for aksjoner som det står organiserte interesser bak, og aksjoner med utspring i uformelle grupper og private initiativ. Ofte er det organiserte grupper som står bak de mer omfattende aksjonene, mens enkle punkt-demonstrasjoner og aksjoner der det er færre aktører involvert, krever mindre grad av organisering. Der det er uformelle grupper og private initiativ som står bak, handler det også ofte om lokale saker, som skoletilbud og nedleggelse av sykehus og aldershjem, og disse aksjonene er ofte mindre målt i antall deltakere. Vi ser igjen hvordan aksjonskanalen ikke bare handler om protest, men fungerer som kanal for å løfte sivilt engasjement knyttet til lokale problemer opp på et nasjonalt politisk nivå, og der det er åpent for at både uorganiserte og organiserte grupper skal få slippe til med budskapet sitt.

Referanser

- Allern, S. (2001). *Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Barnes, S. H., & M. Kaase mfl. (1979). *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hill: Sage Publications.
- Bennett, W. L., & A. Segerberg (2013). *The Logic of Connective Action. Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bjereld, U., & M. Demker (2018). *1968 – När allt började*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Cheng, E. W. (2016). Street Politics in a Hybrid Regime: The Diffusion of Political Activism in Post-colonial Hong Kong. *The China Quarterly*, vol. 226, s. 383–406.

- Dalton, R. (2006). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies* California: CQ Press.
- della Porta, D., & Mario Diani (2006). *Social Movements. An Introduction*. 2. ed. Malden: Blackwell Publishing.
- della Porta, D., L. Mosca & L. Parks (2015). 2011: Subterranean Politics and Visible Protest on Social Justice in Italy. I M. Kaldor & S. Selchow (Red.) *Subterranean Politics in Europe*. London: Palgrave Macmillan, s. 60–93.
- Deel, S., & T. Murray-Leach (2015). Political Blockage and the Absence of Europe: Subterranean Politics in London. I M. Kaldor & S. Selchow (Red.) *Subterranean Politics in Europe*. London: Palgrave Macmillan, s. 168–199.
- Earl, J., A. Martin, J. D. McCarthy & S. A. Soule (2004). The Use of Newspaper Data in the Study of Collective Action. *Annual Review of Sociology*, vol. 30, s. 65–80.
- Eisinger, P. K. (1973). The Conditions of Protest Behavior in American Cities. *The American Political Science Review*, 67(1), 11–28.
- Eliasoph, N. (2013). *The Politics of Volunteering*. Cambridge: Polity Press.
- Enjolras, B., & K. Strømsnes (2018). The Transformation of the Scandinavian Voluntary Sector. I B. Enjolras & K. Strømsnes (Red.), *Scandinavian Civil Society and Social Transformations: The Case of Norway*. Cham: Springer.
- European Social Survey (2018). Politics, 2002–2016. <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/>, sist lest 21.09.2018.
- Fitzgerald, S. T., & R. Spohn (2005). Pulpits and Platforms: The Role of the Church in Determining Protest among Black Americans. *Social Forces*, 84(2), 1015–1048.
- Francisco, R. (udatert). Protest And Coercion Data (28 European Countries from 1980 through 1995). <http://ronfran.faculty.ku.edu/data/index.html>, lest 23.2.2018.
- Freeman, J., & V. Johnson (Red.) (1999). *Waves of Protest. Social Movements Since the Sixties*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Gamson, W. A.; D. Croteau, W. Hoynes & T. Sasson (1992). Media Images and the Social Construction of Reality. *Annual Review of Sociology*, vol. 18, s. 373–393.
- Gerlach, L. P. (1999). The Structure of Social Movements: Environmental Activism and Its Opponents. I J. Freeman & V. Johnson (Red.) *Waves of protest. Social movements since the sixties*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, s. 85–98.
- Gleditsch, N.P., Å. Hartmann & J. Naustdalslid (1971). *Mardøla-aksjonen*. Oslo: Institutt for fredsforskning.
- Grendstad, G., P. Selle, K. Strømsnes & Ø. Bortne (2006). *Unique Environmentalism. A Comparative Perspective*. New York: Springer.
- Helle, I., & T. Matos (2018). Norway 1945–2015: Contention and Democracy. I F. Mikkelsen, K. Kjeldstadli & S. Nyzell (Red.) *Popular Struggle and Democracy in Scandinavia. 1700-Present*. London: Palgrave Macmillan.

- Henriksen, L.S., K. Strømsnes & L. Svedberg (Red.) (2019). *Civic Engagement in Scandinavia. Volunteering, Informal Help and Giving in Denmark, Norway and Sweden*. Cham: Springer.
- Henriksen, L. S., & L. Svedberg (2010). Volunteering and Social Activism: Moving beyond the Traditional Divide. *Journal of Civil Society*, 6(2), 95–98.
- Jenkins, J. C., & T. V. Maher (2016). What Should We Do about Source Selection in Event Data? Challenges, Progress, and Possible Solutions. *International Journal of Sociology*, vol. 46, s. 42–57.
- Johnson, R. A. (1999). Mobilizing the disabled. I J. Freeman & V. Johnson (red.) *Waves of Protest. Social Movements Since the Sixties*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, s. 25–46.
- Kielland, I. R. (2017). *Natur og Ungdom. Aksjonene som endret norsk miljøkamp*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kjellman, K. E. (2007). *Mobilization and Protest in a Consensus Democracy: Social Movements, the State, and Political Opportunities in Norway*. Dr. avhandling. Universitetet i Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Klausen, K.K., & P. Selle (1995). *Frivillig organisering i Norden* Oslo: Tano Aschehoug.
- Korolczuk, E. (2016). Explaining mass protests against abortion ban in Poland: The power of connective action. *Zoon Politicon*, nr.7, s. 91–113.
- Kriesi, H., R. Koopmans, J. W. Duyvendak & M. Giugni (1995). *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lim, C. (2008). Social Networks and Political Participation: How Do Networks Matter? *Social Forces*, 87(2), 961–982.
- Lindekilde, L., & T. Olesen (2015). *Politisk protest, aktivisme og sociale bevægelser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Martinez, L. M. (2005). Yes We Can: Latino Participation in Unconventional Politics. *Social Forces*, 84(1), 135–155.
- McAdam, D. (1986). Recruitment to High-Risk Activism—The Case of Freedom Summer. *American Journal of Sociology*, 92(1), 64–90.
- McAdam, D., & R. Paulsen (1993). Specifying the Relationship between Social Ties and Activism. *American Journal of Sociology*, 99(3), 640–667.
- McVeigh, R., & D. Sikkink (2001). God, Politics, and Protest: Religious Beliefs and the Legitimation of Contentious Tactics. *Social Forces*, 79(4), 1425–1458.
- Meyer, D.S., & S. Tarrow (Red.) (1998). *Social Movement Society. Contentious Politics for a New Century*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Mikkelsen, F. (2002). Kollektive actioner og politiske bevægelser i Danmark efter Anden Verdenskrig. I F. Mikkelsen (Red.) *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag, s. 45–80.

- Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olsen, J.P., & H. Sætren (1980). *Aksjoner og demokrati*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Parmann, G. (1980). *Kampen om Alta – en trussel mot vårt demokrati?* Oslo: Dreyers forlag.
- Pilgrimsfolket (2018a). Fellesskapet. http://pilgrimsfolket.no/?page_id=5, lest 08.02.2018.
- Pilgrimsfolket (2018b). Møter. http://pilgrimsfolket.no/?page_id=173, lest 08.02.2018.
- Quaranta, M. (2017). Protest and Contentious Action. Oxford Research Encyclopedia of Politics. Oxford: Oxford University Press.
- Rucht, D. (1998). The Structure and Culture of Collective Protest in Germany since 1950. I D. S. Meyer & S. Tarrow (Red.) *The Social Movement Society. Contentious Politics for a New Century*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, s. 29–57.
- Rucht, D., & R. Koopmans & F. Neidhard (Red.) (1999). *Acts of Dissent. New Developments in the Study of Protest*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Sivesind, K. H. (2012). *Bruk av ICNPO-kategorier i Frivillighetsregisteret*. Notat. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Somma, N. M. (2010). How do Voluntary Organizations Foster Protest? The Role of Organizational Involvement on Individual Protest Participation. *The Sociological Quarterly*, 51(3), 384–340.
- Soule, S.A., & J. Earl (2005). A Movement Society Evaluated: Collective Protest in the United States, 1960–1986. *Mobilization*, 10(3), 345–364.
- Stortinget (2017). Fra sumpområde til folkets talerstol. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Nyhetsarkiv/Hva-skjer-nyheter/2016-2017/fra-sumpområdet-til-folkets-talerstol/>, publisert 23.05.2017.
- Stortinget (2018a). Disse kanalene kan du bruke for å påvirke politikken. <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/stortinget-undervisning/videregaende-skole/deltakelse-og-pavirkning/>, lest 08.02.2018.
- Stortinget (2018b). Gå til aksjon. <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/stortinget-undervisning/videregaende-skole/deltakelse-og-pavirkning/Aksjoner/>, sist oppdatert 02.02.2018.
- Strømsnes, K. (2003). *Folkets makt. Medborgerskap, demokrati, deltakelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Strømsnes, K. (2018). Aksjonisme før og nå. *Saktuelt*, 28.05.2018.
- Strømsnes, K., & P. Selle (2014). Aksjoner i det representative demokrati. I H. M. Narud, K. Heidar & T. Grønlie (Red.) *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 479–504.
- Togeby, L. (1989). *Ens og forskjellig. Græsrodsdeltagelse i Norden*. Århus: Politica.
- Togeby, L. (1993). Grass Roots Participation in the Nordic Countries. *European Journal of Political Research*, vol. 24, s. 159–175.

Verba, S., & K. Lehman Schlozman & H. E. Brady (1995). *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.

VG (2000). Avslag for nazi-marsjen. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/nazimarsjen-i-2000/avslag-for-nazi-marsjen/a/2629640/>, publisert 11.08.2000, sist oppdatert 25.02.2003.